પ્રસ્તાવના:. આદિકાળથી માનવી પોતાના જીવનને સુખી અને સમૃદ્ધ બનાવવા માટે કંઈક નવી શોધ કરતો જ રહ્યો છે જેમાં નાનું એ માનવીના જીવન એક મહત્વની શોધ છે. આજના યુગમાં નાનો એ માનવીના જીવનનું એક બહુ મૂલ્ય અંગ છે આજના યુગમાં દરેક વ્યક્તિની તમામ જરૂરિયાતોને સંતોષવાનો એક માત્ર માધ્યમ એટલે નાનો આજના આથી જગતમાં નાનો ઉત્પાદન વિનિમય વહેચીને ઉપયોગના કાર્યની સરળ બનાવવામાં ખૂબ જ મદદરૂપ બને છે

નાના ની વ્યાખ્યા:.

જી ટી એસ કોલ ના મત અનુસાર નાનાનું મુખ્ય હાર્દિક છે કે તે (વિનિમય કરવા માટે). ચલનમાં એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં ફરતું રાખી શકાય છે.

* સ્ટોનિયર અને હેગા :. કોઈપણ પ્રકારની વસ્તુ જ્યારે સમાજને દરેક વ્યક્તિને સ્વીકાર્યા હોય ત્યારે તે નાનું બની શકે.   સ્ટોનિયર અને હેગા ના મત અનુસાર નાણું માત્ર વગર નો ટુકડો નહીં પરંતુ એવી કોઈ પણ વસ્તુ છે કે જે સમાજની દરેક વ્યક્તિને ખરીદી અથવા ચૂકવવાની વખતે સ્વીકૃત હોય

* પ્રો. જે. એલ હેન્સન:

જે વસ્તુ વિનિમયના માધ્યમ તરીકે કાર્ય કરે છે અને સર્વ સ્વીકૃત હોય તેને નાનું કહી શકાય ટેન્શન ના દ્રષ્ટિકોણ મુજબ કોઈપણ એવી વસ્તુના માધ્યમ તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તથા જે સર્વ સ્વીકૃત હોય તેના નાનું ગણી શકાય.

* લોડ કેઇન્સ:

જે (વસ્તુ) આપવાથી દેવા અને મૂલ્ય સંબંધીત સોદાઓની પથાવત થાય છે તેમજ જેના સ્વરૂપમાં સામાન્ય થઈ શકતી સંકળાયેલી છે તે વસ્તુ છે.

* ડી એચ રોબર્ટસન:

વસ્તુઓની કિંમતની ચુકવણી પેટી તથા અન્ય પ્રકારના ધંધાકીય દેવાઓની પથાવત માટે જેનો સૌ કોઈ સ્વીકાર કરે છે તે નાણું કહી શકાય. કેઈન્સ તથા રોબર્ટસન ના. મત મુજબ એવી કોઈ પણ વસ્તુ છે એ જેનાથી વસ્તુઓની ચુકવણી તથા વની લેવડદેવડ પૂર્ણ કરી શકાય તથા જે સર્વ સ્વીકૃત હોય તેને નાણું કહી શકાય.

પ્રો . સિડવિક ના મત અનુસાર નાના નું કાર્ય બજાવે તે નાણું.(Money is what money does). તેઓના મત

પ્રમાણે નાનામાં માત્ર ધાતુ અથવા કીમતી શિખાઓ કાગડીનાનું ઘનતા દરેક એવી ચીજ વસ્તુઓ જે નાના તરીકેનું કાર્ય કરી શકતી હોય તેને નાનો કહી શકાય.

* પ્રો. જી. કાઉથર ના મત મુજબ ,

નાણું એ એક એવુ સાધન છે કે જે વિનિમયના માધ્યમ તરીકે મૂલ્યોના માપદંડ તરીકે મૂલ્યના સંગ્રહ તરીકે તેમજ વિલંબિત ચુકવણીના સાધન તરીકે કાર્ય કરતું હોય તદ ઉપરાંત જેનામાં સર્વસ્વી કૃતિનો ગુણ સમાયેલો હોય કાઉન્ટરની નાના ની વ્યાખ્યા વધુ સરળ અને વહેવારો છે કારણ કે કાઉથરે પોતાના વ્યાખ્યામાં આ નાના ની સર્વ સ્વીકૃતિ ની સાથે સાથે તેના અન્ય ઉપયોગ જેવા કે મૂલ્યના સંગ્રહ તથા ભવિષ્યની ચુકવણી અર્થેના ઉપયોગ પણ ધ્યાનમાં લીધેલ છે.

ઉપરોક્ત નાના ની વ્યાખ્યાઓ ઉપરથી નાના લક્ષણો આ મુજબ તારવી શકાય:

1). વિનિમયના માધ્યમ તરીકે:. નાના નું મહત્વનું લક્ષણ એક વિનિમયના માધ્યમ તરીકેનું છે જેની મદદથી ગ્રાહકો તેમની

જરૂરિયાતની ચીજ વસ્તુઓ ખરીદી શકે છે અર્થાત નાની મદદ વડે આર્થિક લેવડદેવડની પૂર્તિ કરી શકાય છે તથા તેની મદદથી ગ્રાહકો પોતાની તમામ જરૂરિયાતો સંતોષી શકે છે.

2). સર્વ સ્વીકૃતિ નો ગુણ:. નાનામાં સર્વસ્વી કૃતિનું ગુણ રહેલો છે એટલે કે નાના નો દરેક વ્યક્તિની સંકોચ પણે પણે સ્વીકાર કરે છે.

3). સ્વયં વાસ્તવિક મૂલ્ય:. નાનું એક એવું વિનિમયનું માધ્યમ છે કે જે પોતે પોતાનું વાસ્તવિક મૂલ્ય ધરાવે છે જેમકે ચલની સિક્કા ચલની નાનું સહીનાનો ચેક વિનિમય પત્ર દરેક વસ્તુ પોતાનું વાસ્તવિક મૂલ્ય ધરાવે છે.

નાણાંના કાર્યો;

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાઓને આધીન નાણા ના મુખ્ય કાર્યો વિનિમયના માધ્યમ તરીકે મૂલ્યોના માપદંડ તરીકે, મૂલ્યોનો સંગ્રાહક અને મૂલ્યોના મુદતની ચુકવણી તરીકે અતિ મહત્વના છે પરંતુ આજના આધુનિક યુગમાં આ ઉપરોક્ત નાના નાના ઘણા બધા કાર્યો છે જેને આપણે ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચી શકીએ;

1. મુખ્ય અથવા પ્રાથમિક કાર્યો

1. મુખ્ય અથવા પ્રાથમિક કાર્યો

2. સહાયક કાર્ય

3. આનુસંગિક કાર્યો

આ કાર્યોની વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા નીચે મુજબ છે;

નાના ના મુખ્ય કે પ્રાથમિક કાર્યોને બે વિભાગમાં વહેંચી શકાય છે;

1. વિનિમયના માધ્યમ તરીકે

આજના આધુનિક યુગમાં નાણું એ એક વિનિમયના માધ્યમ તરીકે ખૂબ જ સચોટ તથા સરળ રીતે કાર્ય કરી શકે છે આદિ યુગમાં વિનિમયના માધ્યમ તરીકે સાટા પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો જેની મુખ્ય મર્યાદાઓ દ્વિપક્ષી જરૂરિયાતોને મેળ ન પડવો તથા વસ્તુ વિભાજનની જટિલતા હતી. આ મર્યાદાઓના નાણાના અમલીકરણથી દૂર થઈ છે.

ઉદાહરણ તરીકે કોઈએ ખેડૂતે પોતાના ખેતરમાં ચોખાનું ઉત્પાદન કર્યું છે તો આજના યુગમાં ખેડૂતો ઉત્પાદન કરેલા ચોખા ના બદલામાં કોઈ બાજરી કે ઘઉં ખરીદનાર ખેડૂત કે વેપારીની શોધ કરવી પડતી નથી તથા એ ખૂબ જ સરળ રીતે

પોતે ઉત્પાદન કરેલ ચોખા નું મૂલ્ય પણ નક્કી કરી શકે છે અને બજારમાં વેચી શકે છે જેથી સમયની પણ બચત થાય છે.

આજના યુગમાં દરેક વ્યક્તિ પોતાની સેવા કે ઉત્પાદિત ચીજ વસ્તુઓ આપીને નાણું મેળવે છે ત્યારબાદ તે દરેક વ્યક્તિ આ નાણું દ્વારા પોતાની જીવન જરૂરી ચીજ વસ્તુઓ સરળતાથી ખરીદી શકે છે નાના આ કાર્યને લીધે મૂલ્ય પદ્ધતિ પૂર્ણ બની છે તથા શ્રમની ઉત્પાદન શક્તિમાં પણ વધારે જોવા મળ્યો છે આમ આજના યુગમાં નાનું એ વિનિમય માધ્યમ તરીકે ખૂબ જ અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે.

2. મૂલ્યોના માપદંડ તરીકે:

આજના આધુનિક યુગમાં નાણું માત્ર વિનિમયના માધ્યમ પુરતું મર્યાદિત ન રહેતા મૂલ્યના એક માપદંડ તરીકેની અગત્યની ભૂમિકા ભજવે છે. મૂલ્યનું માપદંડ એટલે કે દરેક ચીજ વસ્તુઓ કે સેવાની એક નિર્ધારિત કિંમત કે જે સામાન્ય પણે નાના ના રૂપમાં અંકિત કરવામાં આવતી હોય છે. મૂલ્યના માપદંડ નો અભાવ એ સાટા પદ્ધતિની એક મર્યાદા

હતી જેને કારણે દરેક વ્યક્તિને તેમની જરૂરિયાત મુજબ ચીજ વસ્તુઓ કે સેવાઓ કઈ કિંમતે તથા કેટલા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થશે. તેનું અનુમાન કરવું ખૂબ જ મુશ્કેલ હતું પરંતુ નાનુનું ચલણ અસ્તિત્વમાં આવ્યા બાદ તે બાબતો અંગેનો ખ્યાલ ગ્રાહક તેમજ વેપારી બંનેને ખૂબ જ સરળતાપૂર્વક આવી શકે છે. આમ નાનું એ મૂલ્યના માપદંડ તરીકે વેપાર ક્ષેત્રે ખૂબ જ મહત્વની કામગીરી બજાવે છે.

2. નાણાના સહાયક કાર્યો;

1. મૂલ્યોના સંગ્રાહક તરીકે:

નાનુ મૂલ્યના સંગ્રાહક તરીકે પણ કાર્ય કરે છે નાના સંગ્રહ કરવો અન્ય ચીજ વસ્તુઓની સરખામણીમાં ખૂબ જ સસ્તો અને ઘણો સરળ છે બગડી જવાનો કે નાશ પામવાનો પણ રહેતો નથી સાટા પદ્ધતિમાં ચીજ વસ્તુઓના કે તેના મૂલ્યનો સંગ્રહ કરવા માટે ખૂબ જ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડતો હતો જેમ કે સંગ્રહ કરવા માટે સંગ્રહ શોધવું લાંબાગાળાના સંગ્રહમાં વસ્તુનું બગડી જવું તથા તેના મૂલ્યમાં ઘટાડો થઈ જવાનો ભય રહેતો હતો આવી તમામ સમસ્યા નાણું ની શોધ પછી દૂર થઈ શકાય છે જે તથા નાણામાં રોકડતા નો ગુણ છે

જેથી નાનું વર્તમાન તેમજ ભવિષ્ય બંનેને સાંકળવાનું કામ કરે છે જો સંજોગો અનુકૂળ ન હોય તો ખરીદી મફુક રાખે છે અને અનુકૂળ પરિસ્થિતિએ વધુ ખર્ચ પણ કરીએ છીએ. આમ નાનું એ વર્તમાન અને ભવિષ્યની સાંકળથી કડીરૂપ એક મહત્વનું સ્થાન છે.

2. વિલંબીથી ચુકવણી નું સાધન:

આધુનિક સમયમાં નાનું મૂલ્યના સંગ્રાહક ની સાથે સાથે વિલંબિત ચુકવણીના માધ્યમ તરીકે પણ અગત્યનું કાર્ય કરે છે આજના આધુનિક યુગમાં માનવીની જરૂરિયાતો તીવ્ર ગતિથી વધતી જાય છે પરંતુ તેની સામે તેના વેતનમાં ઝડપી વધારે જોવા મળતો નથી પરિણામે જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે તે નાણાનો ઉપયોગ એક વિલંબિત ચુકવણી ના સાધનોના સ્વરૂપમાં કરે છે અર્થાત ગ્રાહકો દુકાનદાર પાસેથી વસ્તુઓ ખરીદી તેની કિંમત અમુક મુદત પછી ચૂકવે છે એવી જ રીતે કંપનીમાં કામદારોને પગાર અમુક સમય બાદ મળે છે તેવી જ રીતે બેન્ક પણ અમુક મુદત બાદ જ વ્યાજ આપે છે આ બધી જાતની વિલંબિત ચુકવણીઓ નાણામાં દર્શાવવામાં

આવે છે તેમ જ નાણામાં જ ચૂકવવામાં આવે છે કારણ કે નાણાં નું મૂલ્ય સ્થિર રહે છે અથવા નાના મૂલ્યમાં મર્યાદિત પ્રમાણમાં ફેરબદલ જોવા મળે છે જેથી લોકોને નાણા પર વિશ્વાસ રહે છે આના કારણે લાંબી મુદતમાં નાના ની લેવડ દેવળ શક્ય બને છે.

3.

1. તરલ સંપત્તિ:

આધુનિક અર્થશાસ્ત્રીઓના મત મુજબ તમામ સંપત્તિઓની તુલનામાં નાનવી સૌથી વધુ તરલ સાધન નાણાની મદદથી વ્યક્તિ ગમે તે સમયે ગમે તે ચીજવસ્તુ ખરીદી શકે છે નાનું એ રોકડ સ્વરૂપ પણ હોવાથી દરેક વ્યક્તિ ખૂબ જ સફળતાપૂર્વક નાના ની મદદ વડે ગમે તે વસ્તુ કે સેવાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે જ્યારે નાણાં સિવાયની અન્ય સંપત્તિ જેવી કે મકાન જમીન જે તરલના સ્વરૂપમાં ન હોવાથી તેને વેચવાથી તરત જ સામે બીજી વસ્તુ મળી જતી નથી તરલના માધ્યમ તરીકે નાનું અર્થ વ્યવસ્થા ની ગતિ આપવાનું કાર્ય કરે છે.

2. મહત્તમ સંતોષ પ્રાપ્તિનું સાધન:

આજના આધુનિક યુગમાં વ્યક્તિની જરૂરિયાત અમર્યાદિત છે જ્યારે તેની બધી જ જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે આવક મર્યાદિત બજારમાં દરેક વસ્તુઓનું નાણામાં માપ રહેલું છે જેથી ગ્રાહક પોતાના નાણા દ્વારા વસ્તુમાં રહેલો તૃષ્ટિ ગુણ માપી શકે છે તે વસ્તુની કિંમત તથા તેમાં રહેલા તૃષ્ટિ ગુણની તુલના ના કરીને મહત્તમ સંતોષ મેળવી શકે છે તે જ રીતે વસ્તુઓ અને સેવાઓની ખરીદી કરી શકે છે.

3. ધિરાણ ના પાયા તરીકે:

નાની વર્તમાન સમયમાં ધિરાણનો પાયો છે એ લોકો પોતાની બચત મુડી અથવા થાપણ સ્વરૂપે વ્યાપારી બેંકમાં મૂકવાનું પસંદ કરે છે બદલામાં બેંક ગ્રાહકોની થાપણ ઉપર વ્યાજ આપે છે તથાપણનો વેપારી બેંક અન્ય લોકોને ધિરાણ કરીને બજારમાં શાખી નાણું સર્જન કરે છે આમ આજના યુગમાં નાણું સાખી નાણા ના સર્જન માટે પાયો પૂરો પાડે છે.

4. મૂલ્યનું સ્થાનાંતર:

આજના યુગમાં મૂલ્યની ફેર બદલીના સાધનો તરીકે નાનું એક અગત્યનું કાર્ય કરે છે નાણાની મદદ વડે એક વ્યક્તિ પાસેથી બીજા વ્યક્તિને તથા એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે

મૂલ્યની ફેરબદલી ખૂબ જ સરળતાપૂર્વક થઈ શકે છે જેમ કે તમે તમારી વડોદરા શહેરમાં રહેલી જમીનનું મૂલ્ય અમદાવાદ ખસેડવા માંગતા હોય તો વડોદરા ની જમીન વેચી દઈને મળેલા નાણા થી અમદાવાદમાં જમીન ખરીદી શકો છો આમ નાના ને વ્યક્તિઓની કાયમ હતો અને સંપત્તિની એક સાડીથી બીજા સ્થળે ફેર બની શકે બનાવી શકે છે.

નાના નું વર્ગીકરણ ના પ્રકારો:

નાણાના મુખ્યત્વે બે પ્રકારો છે:

1 મુખ્ય નાનું કે કાયદા માન્યો નાણું

2 બેંક નાનો કે શાખી નાણું

1. મુખ્ય નાણુંકે કાયદા માન્ય નાણું

જે તે દેશમાં સરકાર દ્વારા જેના નું બહાર પાડવામાં આવે છે અને જે માન્ય રાખવામાં આવે છે તેને મુખ્ય કે કાયદેસરનું નાણું કહેવામાં આવે છે દેશના તમામ નાગરિક આ નાણું નો ફરજિયાત પણે સોદા ની પટાવટ કે દેવાની ચુકવણીમાં સ્વીકાર કરવો જ પડે છે.

મુખ્ય નાના ના બે પ્રકાર પાડી શકાય:

1 ધાતુ નાણું

2 કાગળ નાણું

1. ધાતુ નાણું

ધાતુ નાણું સામાન્ય રીતે વસ્તુ નાણું છે સોના અને ચાંદીનો નાણા તરીકે હજારો વર્ષોથી ઉપયોગ થતો રહ્યો છે ધાતુ નાણામાં સામાન્ય રીતે સિક્કાઓનો સમાવેશ થાય છે સરકાર સોના ચાંદીના અને અન્ય મિશ્ર ધાતુઓના ચોક્કસ વજન શુદ્ધતા અને મૂલ્ય ધરાવતા જે સિક્કાઓ બહાર પડે છે તે ધાતુ નાનું છે જેમ કે 25 પૈસા 50 પૈસા એક રૂપિયો વગેરે સિક્કાઓ એ ધાતુ નાનું છે આ દરેક સિક્કાઓ અથવા ધાતુના બે પ્રકારના મૂલ્ય ધરાવતું હોય છે જેમ કે આંતરિક મૂલ્ય તથા બાહ્ય મૂલ્યો ધાતુના અનુના આંતરિક મૂલ્ય તથા બાહ્ય મૂલ્યો એક સરખા હોય એ જરૂરી નથી આંતરિક તથા બાહ્ય મૂલ્યો સમજાવતા પહેલા તે મૂલ્યનો અર્થ સમજવો વધુ જરૂરી બને છે.

બાહ્ય મૂલ્યો અર્થાત 5 રૂપિયાના સિક્કા પર જે 5 અંક છપાયેલો હોય છે એ તેનું બાહ્ય મૂલ્ય છે પણ આ 5 રૂપિયા ના સિક્કાને ઓગળીને તેમાંથી મેળવેલી ધાતુને વેચતા જે

મૂલ્ય મળે છે તે સિક્કાનું આંતરિક મૂલ્ય કહેવાય છે ઘણા સંજોગોમાં શિક્ષણનું બાહ્ય મૂલ્યો આંતરિક મૂલ્ય કરતાં વધારે હોય છે જ્યારે ક્યારેક સ્વીકાર આંતરિક મૂલ્ય બાહ્ય મૂલ્ય કરતાં વધુ જોવા મળે છે આમ ધાતુના નાણાં અને આંતરિક મૂલ્ય થતા બાહ્ય મૂલ્યોના તુલનાત્મક અભ્યાસના આધારે ધાતુના ત્રણ પ્રકાર પાડી શકાય (૧) પૂર્ણ મૂલ્ય નાણું (૨) અધિ મૂલ્ય નાણું (૩) સાંકેતિક નાણું

જ્યારે બાય અમૂલ્ય થતા આંતરિક મૂલ્ય બંને એક સરખા હોય તો તેવા નાણાને પૂર્ણ મૂલ્ય નાણા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે બાહ્ય મૂલ્ય કરતાં આંતરિક મૂલ્ય વધુ હોય તો તે ધાતુ નાણું અધિ મૂલ્ય નાણક તરીકે ઓળખાય છે ધાતુનાણાનું આંતરિક મૂલ્ય બાહ્ય મૂલ્ય કરતાં ઓછું હોય તો તે ધાતુ સાંકેતિક નાના તરીકે ઓળખાય છે

ભારત દેશમાં આજના યુગમાં ચલનમાં રહેલા રૂપિયા સહિતના તમામ શીખો સાંકેતિક નાણું છે જેમ કે 5 રૂપિયાના સિક્કો દસ રૂપિયાનો સિક્કો સાંકેતિક નાણું છે કેમકે કે 5 તથા 10 ના સિક્કાને ઓગળવામાં આવી તે જે ધાતુ પ્રાપ્ત થાય તેનં મલ્ય સિક્કા પર અંકિત કરવામાં આવેલા મલ્ય

(બ) કાગળ નાણું :

કાગળની ચલણી નોટ જે દેશની સરકાર અથવા મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતી હોય છે તેને કાગળ નાણું કહેવાય છે કાગળ નાણા મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારમાં વિભાજિત કરી શકાય (૧) પ્રતિનિધિ કાગળ નાણું (૨) પરિવર્તનીય કાગળ નાણું (૩) અ પરિવર્તનીય કાગળ નાણું

(૧) પ્રતિનિધિ કાગળનાણું :

નાના ની ચલણ તરીકેની શરૂઆત થઈ એ પહેલા વસ્તુની લેવડદેવડ તથા સોદાની ફટાફટ માટે સોના તથા ચાંદીના સિક્કાઓ વાપરવામાં આવતા પરંતુ જ્યારે સોદાની રકમ મોટી હોય તેવા સંજોગોમાં સોનાને ચાંદીના સિક્કા દ્વારા સાદા કરવા ખૂબ જ અગવડ ભર્યા હતા. તેમજ વારંવાર ઉપયોગમાં આવવાના કારણે સોના અને ચાંદી જેવી મૂલ્યવાન ધાતુ ઉપર ઘસારો લાગતો હતો. આથી સરકાર દ્વારા સોના અને ચાંદીના પ્રતિનિધિ તરીકે ચલણમાં કાગળની નોટ મૂકવામાં આવી. આ કાગળની નોટ પર લોકોના વિશ્વાસ ટકાવી રાખવા માટે સરકાર દ્વારા નોટો ના તરીકે નોટો ના મૂલ્ય

જેંટલો 100% મૂલ્યવાન ધાતુનો અનામત રાખવામાં આવતો હતી તેમજ લોકો મુક્ત રીતે ટંકશાળામાંથી નોટો ના બદલામાં ધાતુ કે સિક્કા અથવા સિક્કાના બદલામાં નોટો મેળવી શકતા હતા એટલે કે કાગળની નોટો નું સ્વરૂપ પરિવર્તન હતું.

2. પરિવર્તનીય કાગળ નું નાણું:

આજના આધુનિક યુગમાં પ્રતિનિધિ નાણાનું ચલણ ખૂબ જ નહિવત પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. મોટાભાગે આધુનિક સમયમાં પરિવર્તનનીય નાણુંનું ચલણ વધુ જોવા મળે છે આ પ્રકારનું નાનું ધાતુ ના સિક્કા કે સુવર્ણ કે ચાંદીના સિક્કામાં પરિવર્તિત થઈ શકે છે. આ નાનામાં વિશ્વાસ જાળવી રાખવા માટે સરકાર આવા નાણાના પીઠ બળ તરીકે સોના અથવા ચાંદીની અમુક પ્રમાણમાં અનામતો રાખતી હોય છે કે જેથી આ ગઢનાનું ધાતુ નાણામાં પરિવર્તિત થઈ શકે છે. અલબત્ત ચલનમાં રહેલી બધી જ કાગળ નોટો એક સાથે અને એક જ સમય પરિવર્તન માટે રજૂ થતી નહીં. હોવાથી હવે ચલણી નોટો ના પીઠબળ તરીકે 100% અનામત રાખવાની જરૂર રહેતી નથી આ નાણા ના લોકો સ્વીકાર કરે છે કેમકે તેમને સરકારની સધ્ધરતા માં વિશ્વાસ છે તેથી પરિવર્તનીય કાગળ

નાણાંને વિશ્વનીય નાનું પણ કહેવામાં આવે છે.

3. અપરિવર્તનીય કાગળ નાણું:

અપરિવર્તનય કાગળના નું ધાતુ ના સિક્કા અથવા સુવર્ણ કે ચાંદીમાં પરિવર્તિત કરી શકાતા નથી. જ્યારે સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી નોટોની સિક્કામાં રૂપાંતરિત કરી આપવાની બાહેધરી સરકાર દ્વારા આપવામાં ન આવે તો તે અપરિવર્તનય કાગળ નાણું તરીકે ઓળખાય છે આવા કાગળ નાના ને લોકો સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતો હુકુમ કે આદેશ માની સ્વીકારતા હોય છે જેથી અપરિવર્તનય કાગળના નું આદેશ નાણા તરીકે પણ ઓળખાય છે ભારતમાં એક રૂપિયાની ચલણી નોટ ભારત સરકાર બહાર પાડે છે આ ચલની નોટ ઉપર કેન્દ્ર સરકારના નાણા ખાતા ના સેકેરીની માત્ર સહી હોય છે વચન હોતું નથી તેથી ભારતની એક રૂપિયાની ચલણી નોટ આદેશનું નાણું છે મુખ્ય રીતે કાયદા માન્ય નાણાંના નીચે મુજબ પણ પ્રકાર પાડવામાં આવે છે.

(ક). મર્યાદિત તને અમર્યાદિત કાયદા માન્ય નાણું

મર્યાદિત કાયદેસરનું નાણું એટલે કે એવી નાણું કે જેની ચુકવણી અમુક મર્યાદામાં જ કરી શકાય છે જ્યારે

અમર્યાદિત કાયદેસર નાનું એ છે કે જેની ચૂંટણી માટેની કોઈ મર્યાદા હોતી નથી ગમે તેટલા પ્રમાણમાં તેની ચુકવણી કરી શકાય છે.

(ડ). હિસાબી નાણું અને સામાન્ય નાણું:

સામાન્ય નાનું એટલે કાયદા માન્ય ના અનુભારતમાં રૂપિયો એ કાયદા માન્ય નાનું છે જ્યારે ઇંગ્લેન્ડમાં પાઉન્ડ કાયદામાં નાનું જે લોકો જેની મદદથી હિસાબ રાખે છે કે ગણતરી કરે છે તે હિસાબી નાનું છે ભારતના હિસાબો રૂપિયામાં રાખવામાં આવે છે તેથી રૂપિયોએ સામાન્ય નાનું અને હિસાબી નાણું બને છે પરંતુ ઇંગ્લેન્ડમાં ઘણા લોકો હિસાબ ઘીની માં ગણે છે તેથી ઘીની એ હિસાબી નાણું છે ઇંગ્લેન્ડમાં ચલનમાં ગીની નો સિક્કો નથી પરંતુ પાનનો સિક્કો છે તેથી ઇંગ્લેન્ડમાં પાઉન્ડ સામાન્ય નાનું છે અને ગની ની હિસાબી નાણું છે.

2. બેંક નાનું કે શાખી નાનું

શાખી નાણું અથવા બેંક નાનું એ કાયદેસરના નાણાથી અલગ છે વેપારી બેંકો થાપાણો દ્વારા અથવા તો ડિપોઝીટો દ્વારા લોકોના પૈસાનો સ્વીકાર કરે છે તથા તેની સામે લોકોને

જરૂર પડે ત્યારે ઉપાડ કરવા માટે ચેક હુડી વિનિમય પાત્ર વગેરે જેવી સમલતો આપે છે સામાન્ય બેંક લોકોએ જે ડિપોઝિટ મુકેલ હોય તેના કરતાં વધુ પ્રમાણમાં ધિરાણ કરે છે અથવા તો થાપણદારો વેપારીઓ કે લોકોને નાણું ઉપાડવાની વિશેષ સગવડ આપે છે જેની લોકોએ મૂકેલી થાપણ કરતાં પણ વધારે નાનું અર્થતંત્રમાં ફરતું થાય છે આ નાણું બેંકનાણું અથવા તો શાખી નાણું તરીકે ઓળખાય છે વેપારી બેંક દ્વારા ગ્રાહકે વેપારીઓને આપવામાં આવતા ચેક હુડી વગેરે શાખી સાધનોને લીધે વેપારી બેંક આવું શાખી નાણું સર્જી શકે છે જે વ્યક્તિ કે સંસ્થા કે બેંકમાં લોકોને શાખા હોય તે વ્યક્તિ સંસ્થા કે બેંક શાખી નાનુંનું સર્જન કરી શકે છે ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે ગ્રાહક પોતાનું કરિયાણું ખરીદવા પોતાની નિયત દુકાને જાય છે અને ઉધાર પણ કર્યાનો કરી દે છે ત્યારે દુકાનદાર તેને ઉધાર પણ કરિયાણું આપે છે કારણ કે દુકાનદાર ને તે ગ્રાહકની પ્રામાણિકતા પર તથા વિશ્વાસ છે તેથી ઉધાર માલ ખરીદવાની કે વેચવાની શક્યતા ઊભી થાય છે ઉપસ્થિત થયેલી આવી શક્યતા એટલે શાખા શાખાને કારણે જ ઉધાર માલની તથા નાના દેવળ શક્ય બને છે ઉધાર

કારણે જ ઉધાર માલની તથા નાના દેવળ શક્ય બને છે ઉધાર પણ નો વેપાર શાખાના સાધનો જેવા કે વચન ચીઠી વગેરેથી થાય છે જે નિયત સમય અગાઉ બેંકમાં વટાવી શકાય છે જેથી કહી શકાય છે કે બેંકના ને કાયદેસરનું નાણું નથી તેને કાયદાનું પીઠવડ નથી તેમ છતાં બેંકના માં લોકોને વિશ્વાસ હોવાને લીધે બેંક સર્જિત નાણાનો કે શાખી નાણાનો લોકો વિનિમયના માધ્યમ તરીકે સ્વીકાર કરે છે લોકોનો આ સ્વીકાર સ્વૈચ્છિક હોવાને કારણે બેંકના ના સ્વૈચ્છિક નાણા તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

* નાણા નું મૂલ્ય

નાણાંના એક એકમ ની મદદથી જેટલી ચીજ વસ્તુઓ અને સેવાઓ ખરીદી શકાય તેને નાના નાના મૂલ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ફીશરે રજૂ કરેલો નાણાં પરિણામને સિદ્ધાંત

નાણું નું મૂલ્ય હંમેશા એક સમાન જોવા મળતું નથી નાના મૂલ્યમાં કેટલીક વખત વધારો કે ઘટાડો જુઓ મળે છે જો નાણું એક એકમની મદદથી અગાઉ કરતાં વધુ ચીજ

વસ્તુઓ અને સેવાઓ ખરીદી શકાય તો નાના નું મૂલ્ય વધુ ગણાય અને જો તેની મદદથી ઉંચી ચીજ વસ્તુઓની સેવાઓ ખરીદી શકાય તો નાણું નું મૂલ્ય ઘટયું ગણાય આમ નાના નું મૂલ્ય ચીજ વસ્તુઓ અને સેવાઓની ભાવ સપાટી પર આધાર રાખે છે નાણાના પરિણામનો સિદ્ધાંત જણાવે છે કે નાના નું મૂલ્ય અથવા ભાવ સપાટી નાણાના પરિણામ અથવા જથ્થા પર આધાર રાખે છે જો નાણું નું પરિણામ બદલાય તો ભવ સપાટી અને તેથી નાણાંનું મૂલ્ય બદલાય છે આમ નાણું પરિણામ અને તેનું મૂલ્ય વચ્ચે વિપરીત સંબંધ રહેલો છે આ સિદ્ધાંતની વિસ્તૃત ચર્ચા કરતા પહેલા નાણાંની માંગ અને નાણાના પુરવઠા નો ખ્યાલ સ્પષ્ટ કરીએ.

નાણાની માંગ

નાણા નો મોટા પાયે ઉપયોગ વિનિમયના માધ્યમ તરીકે થાય છે અને જ્યારે જ્યારે વિનિમય માટેના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે ત્યારે નાણાંની માંગ કરવામાં આવે છે આ અર્થમાં નાના-નાની માંગ એટલે સમાજની વસ્તુઓ અને સેવાઓની લેવડ દેવળ માટે જરૂરી નાણાંનું પરિણામ અર્થવ્યવસ્થામાં

સ્થાપના સમયના અમુક ગાળામાં એક કરતાં વધુ વખત ઉપયોગમાં લેવાય છે એક વ્યક્તિ પાસેથી બીજી વ્યક્તિ પાસે અને બીજી વ્યક્તિ પાસેથી ત્રીજી વ્યક્તિની પાસે એમ નાણાના એકમની ફેરબદલી થતી રહે છે દાખલા તરીકે જો એક દિવસ દરમિયાન દસ રૂપિયાની એક નોટ ચાર વ્યક્તિના હાથમાંથી પસાર થાય તો તેને દસ રૂપિયાની ચાર નોટોનું કામ કર્યું કહેવાય આમ 10 રૂપિયાની નોટોનો ચલણ જેટલો કહેવાશે આથી અમુક સમય દરમિયાન કેટલા નાણા નો ઉપયોગ થાય છે તે જાણવા માટે નાણાના જથ્થા ઉપરાંત કેટલી ઝડપથી ફરતું રહ્યું છે તે પણ જાણવું જોઈએ સમયના અમુક ગાળામાં નાના ની ફરવાની ઝડપે અને નાના નો ચલણ કહેવામાં આવે છે આથી સમાજમાં અમુક સમય દરમિયાન નાણાના પુરવઠો નાણાના પરિણામો અને નાના નાના ગુણાકાર જેટલો હોય છે.

ફીશર ના સિદ્ધાંત ની સમજૂતી

ફીશર ના મત મુજબ નાણાના પરિણામ અને ભાવ સપાટી વચ્ચે સીધો અને સમપ્રમાણમાં સંબંધ છે જ્યારે નાણા

પરિણામ અને નાણાંના મૂલ્ય વચ્ચે વ્યસ્ત સંબંધ છે તેઓના મત અનુસાર નાણાનું મૂલ્ય નાણાની માંગ તથા તેના પુરવઠા પર આધારિત હોય છે પરંતુ નાની વાંક અમુક રહે છે તેથી નાના નો પુરવઠો કે નાણાંનું પરિણામ જ નાના મૂલ્યનું વિધાપક પરિબળ છે.

ફીશર ના મત અનુસાર ટૂંકા ગાળામાં ઉત્પાદનના સાધનોનું પ્રમાણ અને કાર્યક્ષમતા શ્રી રહે છે જેને પરિણામે વસ્તુઓ અને સેવાઓના જે સોદાઓ થાય છે તેનું પ્રમાણ પણ રહે છે. ફીશર ના મત મુજબ નાનું એ વિનિમયનું માધ્યમ છે જો સોદાઓની સંખ્યા સ્થિર રહે તો તે સોદાવો બતાવવા માટે વિનિમયના માધ્યમ તરીકે નાના ની માંગ પણ સ્થિર જ રહેવાની આમ,ફીશર નામ તે ટૂંકા ગાળા દરમિયાન નાણાની માંગ થી રહે છે અને નાણાના પુરવઠામાં થતા ફેરફારો નાણાના મૂલ્યોમાં એટલે કે ભાવ સપાટીમાં ફેરફારો લાવે છે નાણાના પુરવઠા અથવા નાણાની પરિણામમાં ઘટાડો થતાં તેના મૂલ્યમાં સમપ્રમાણમાં વધારો થાય છે આમ નાના પરિણામનો સિદ્ધાંત રાણા ના મૂલ્યો અને ભાવ સપાટીમાં થતા ફેરફાર માટે નાણાના પરિણામને કારક બળ તરીકે

ગણાવે છે.

પ્રો. ઈરવિગ ફીશર આપેલ વિનિમયનું સમીકરણ નીચે મુજબ છે:

$$MV = PT$$

$$P = MV/T$$

અહીં, P= ભાવ સપાટી સૂચવે છે.

M= ચલની નાણાંનું પરિમાણ સૂચવે છે.

V= ચલની નાણાનો ચલન વેગ સૂચવે છે.

T= વિનિમયના સોદાઓનું પરિમાણ સૂચવે છે.

દરેક દેશમાં બેંકના નું સૌથી મહત્વનું નાનું છે તે કુલ નાણાનું પ્રમાણ નક્કી કરવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે જેથી ઉપરોક્ત સમીકરણમાં સુધારો કરીને પ્રો.ફીશર નીચે પ્રમાણેની રજૂઆત કરી:

અહીં,

$$P = \frac{MV + M1v1}{T}$$

અહીં, M1= બેંક નાણા નું પરિમાણ છે અને V1= બેંકના નાનો ચલન વેગ છે.

વિનિમયના આ સમીકરણની મદદથી નાણાંનું કુલ પરિમાણ તથા સામાન્ય ભાવ સપાટી વચ્ચે સંબંધ સ્થાપિત કરી શકાય છે તથા તે સૂચિત કરે છે કે નાણાં નું મૂલ્ય એટલે કે ભાવ સપાટી એ નાણાંના પરિમાણનું વિધેય છે ફીશર ના સમીકરણ ના આધારે મુખ્ય બે વિધાનો તારવી શકાય.

1. નાણાના પરિમાણમાં ફેરફાર થવાને કારણે ભાવ સપાટીમાં ફેરફાર થતા હોય છે ભાવ સપાટીની અસર કરતા અન્ય પરિબળો સ્થિર રહેશે એમ માની લેવામાં આવ્યું.

2. ભાવ સપાટીમાં થયેલા ફેરફારો નાણાના પરિણામમાં થયેલા ફેરફારો જેટલા જ હોય છે એટલે કે નાણાંના પરિમાણમાં વધારો ઘટાડો ભાવ સપાટીના પ્રમાણમાં હોય છે.

ફીશર ની ધારણાઓ:

1. નાણા દ્વારા થતા સોદાઓનું સ્થિર પ્રમાણ

વિનિમયના સાદા વદતા નાણાની માંગ વધે છે જેથી તેના મૂલ્યમાં વધારો થાય છે જ્યારે વિનિમયના સ્વાદ ઘટતા નાના ની માંગ ઓછી થવાથી તેનું મૂલ્ય ઘટે છે નાણાં દ્વારા થતા વિનિમયના સદાઓને સાટા પદ્ધતિમાં સોડાનું પ્રમાણ

ઉત્પાદનના સાધનોના તથા ઉપયોગનું પ્રમાણ ઉત્પાદન પદ્ધતિ વસ્તીનું પ્રમાણ વગેરે પરિબળ અસર કરે છે જેથી આ પરિબળો સ્થિર રહે તો જ આ સિદ્ધાંત લાગુ કરી શકાય.

2. નાણાના ચલણ વેગ નું સ્થિર પ્રમાણ

નાના નો ચલણ બે ગણ્ય પરિબળો પર આધાર રાખે છે જેમ કે સમાજમાં ચુકવણીની પ્રથા ,શાખા વ્યવસ્થા, સમાજની બચત વૃતિ ચીજ વસ્તુઓના ભાવ વગેરે દેશમાં ફેરફાર ભાવ સપાટીને અસર કરી શકે છે માટે આ સિદ્ધાંતની માટે ચલણ વેગથી રહેવો જરૂરી છે.

3. ભવિષ્યમાં વસ્તુઓના ભાવ તથા આવક અંગેની ધારણાઓ

અલ્પ વિક્સી દેશોમાં નાણાનો ચલણ હોય છે વળી જે દેશમાં નાણું અને શાખા વ્યવસ્થા સંપૂર્ણપણે વિકસેલી હોતી નથી ત્યાં પણ આમ જ બનતું હોય છે.

4. બેંક નાણા નું પ્રમાણ અને તેનો ચલન વેગ પણ સ્થિર રહેવો જોઈએ

બેંકના નાના પુરવઠા અથવા ચલન બેગમાં ફેરફાર થવાથી

નાણાંના મૂલ્ય પર અસર થાય છે આથી બેંક નાના ના પુરવઠા અને તેના ચલણ વેગ માં ફેરફાર થવો જોઈએ નહીં.

5. કાયદેસરના નાના અને બેંક નાણા વચ્ચેનું પ્રમાણ સ્થિર

M અને M1 વચ્ચેનો ગુણોત્તર સ્થિર રહેવો જોઈએ, અર્થાત M માં બમણો વધારો થાય તો M1 મા તેટલો જ વધારો કરવો જોઈએ.

6. અર્થતંત્રમાં નાના ની મદદ સિવાય થતા સોદાઓનું પ્રમાણથી રહેવું જોઈએ.

7. આ સિદ્ધાંત પુનરોજગારી અને લાંબા ગાળાની ધારણા પર આધારિત છે.

ફીશર ના સિદ્ધાંત ની આલોચના

આ સિદ્ધાંત ની મુખ્ય ટીકાઓ નીચે પ્રમાણે છે

1. સ્વયંસિદ્ધ હકીકત

નાણા નો પરિમાણ સિદ્ધાંત સ્વયં શુદ્ધ હકીકત છે ભાવ સપાટી= વસ્તુઓના થયેલા સદાઓનું પ્રમાણ X ચૂકવવામાં આવેલું નાણું/ નાણાનો ચલન વેગ અન્ય શબ્દોમાં સમાજ દ્વારા કરવામાં આવતી કુલ ચુકવણી એ ચીજ વસ્તુઓના ભાવોના સરવાળા બરાબર જ હોય છે આ હકીકત

સમીકરણના રૂપમાં રજૂ કરીને ભાગ્યે જ કોઈ અર્થ સરે છે.

2. અવાસ્તવિક ધારણાઓ

આ સિદ્ધાંત અન્ય પરિબળો પર આધારિત છે જે ભાગ્ય સ્થિર અથવા તો યથાવત રહેતા હોય છે ઉદાહરણ ચલણ વેગ ની સ્થિરતા પરંતુ ચલન વેગ પર અનેક પરિબળો અસર કરતા હોય છે અને તે બધા સ્થિર રહેશે એમ માનવું યથાર્થ નથી.

3. નાણાની ફેરફાર ક્ષમતા એકમની બરાબર હોતી નથી

આ સિદ્ધાંત મુજબ નાના પ્રમાણમાં ઘટાડો તથા વૃદ્ધિ નાણાની માંગ ના પ્રમાણમાં થાય છે ઉદાહરણ નાણું ના પ્રમાણમાં 10 ટકાનો વધારો થતા તો નાણાની માંગ પણ 10 ટકા વધે તેમ ધારવું તદ્દન ભૂલ ભરેલું છે.

4. સમીકરણ ના બધા પદો પરસ્પર આધારિત છે

નાણાના પરિણામ નાના સિદ્ધાંત મુજબ સમીકરણ ના પદો M,V,P,T એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે પરંતુ વાસ્તવમાં આ પદો એકબીજા પર આધાર રાખે છે સામાન્ય રીતે ભાવ સપાટીમાં (P) થતા ફેરફારો નાણાના પરિમાણ (M) ના લીધે થાય છે પરંત નાના ના પુરવઠામાં સમપ્રમાણ વધારો ન થયો હોય અને

માત્ર નાણા નો ચલણ વેગ જ વધ્યો હોય તો પણ ભાવ વૃદ્ધિ થઈ શકે છે.

5. નાણા ના અન્ય ઉપયોગો ધ્યાનમાં ન લેવા

ફીશર ના સિદ્ધાંત મુજબ નાણાનું માત્ર વસ્તુ તથા સેવાઓના વિનિમય માટે જ ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે પરંતુ વાસ્તવમાં નાનો વિનિમયના માધ્યમ તરીકે તથા મૂલ્ય સંજય ના સાધન તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે ઉપરાંત નાણા સાચવતી અને સટ્ટાકીય હેતુઓ માટે પણ વાપરવામાં આવે છે આમ નાણા અન્ય ઉપયોગો ની આ સિદ્ધાંતમાં ગણના કરવામાં આવતી નથી.

પ્રો. મિલ્ટન ફ્રિડમેનનો અભિગમ

Fridman ના મત મુજબ નાના પરિમાણ એ સૌપ્રથમ નાનાની માંગ નો સિદ્ધાંત છે તે ઉત્પાદન નાણાકીય આવક કે ભાવ સપાટી અંગેના સિદ્ધાંત નથી. નાણાના પરિમાણમાં જુના સિદ્ધાંતો મુજબ નાણા ની માંગ વિનિમયના સોદાવો ઉપર આધારિત છે તથા તે ભાવ સપાટી સાથે એકમ સાપેક્ષતા ધરાવે છે જેટલા પ્રમાણમાં ભાવ સપાટી બદલાય

છે તે વાસ્તવિક આવક અને નાણા ની માંગને અસર કરતું મહત્વનું પરિબળ છે આ તમામ બાબતો સાથે પ્રો. ફ્રીડમેન સહમત છે આવક સાપેક્ષતા એકમની બરાબર છે તે સાથે ફ્રીડમેન સંમત થતા નથી તેઓના મત મુજબ નાના ની માંગણી આવક સાપેક્ષતા એકમથી વધુ અને લગભગ 108 જેટલી ઊંચી હોય છે આટલો કોની આવકમાં ફેરફાર થવાથી લોકોની માંગ આવકની સરખામણીમાં વધુ મોટો ફેરફાર જોવા મળે છે મત મુજબ નાણાંની માંગ ભાવ સપાટી અને આવક ના પ્રમાણ ઉપરાંત ના નાણા સંગ્રહવાના ખર્ચ (નાના હાથ પર મૂકી રાખવાનો ખર્ચ) પર પણ આધાર રાખે છે નાના સંગ્રહ નો ખર્ચ બે રીતે થાય છે:

1. નાણા નધીરવા થી વ્યાજ ની આવક ગુમાવી પડે છે
2. નાણા હાથ પર ઉપર રાખ્યા પછીના સમયગાળામાં જ ભાવ વધારો થાય તો નાણાની ખરીદી શક્તિ ઘટી જાય છે.

ઉપરોક્ત બે બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને લોકો રોકડ પૂર્તાનું પ્રમાણ ઘટાડશે ઉપરાંત વ્યાજના દર ઘટાડવાથી ભાવ સપાટી નીચે આવે છે પણ જો વ્યાજનો વૃદ્ધિદર ઘટે તો નાણા સંગ્રહનો ખર્ચ ઘટશે જેને લીધે રોકડ પૂરતો વધુ પ્રમાણમાં

સંગ્રહનો ખર્ચ ઘટશે જેને લીધે રોકડ પૂરતો વધુ પ્રમાણમાં રાખવાનું વલય વધશે આમ કહી શકાય કે નાણાંની માંગ તથા નાણાના સંગ્રહ ખર્ચ વચ્ચે વ્યસ્ત સંબંધ છે.

ઉપરોક્ત ચર્ચાને આધારે પ્રો. ફ્રીડમેન નાણા ની માંગ માટે ચાર પરિબળોને નિર્ણાયક મળે છે

1 ભાવ સપાટી

2 અર્થતંત્રમાં વાસ્તવિક આવક અને ઉત્પાદનની સપાટી

3 વ્યાજનો દર

4 ભાવ સપાટીનો વૃદ્ધિ દર

પ્રો. ફ્રીડમેન ના મત મુજબ સંપતિ સંગ્રહવાના જુદા જુદા સ્વરૂપો પૈકીનું એક સ્વરૂપ નાણું છે એટલે લોકો નાણાને સંપત્તિ સ્વરૂપમાં એવી રીતે રાખે કે જેથી તેમાંથી પ્રાપ્ય તૃષ્ટિગુણ મહત્તમ થાય પ્રો. ફ્રીડમેન જણાવ્યા પ્રમાણે સંપત્તિ નીચેના પાંચ સ્વરૂપમાં રાખી શકાય.

1 નાણાં સ્વરૂપમાં (M)

2 બોન્ડસના સ્વરૂપમાં (B)

3 ઈક્વિટીઝ ના સ્વરૂપમાં

4 બિન માનવીય ભૌતિક વસ્તુઓ ના સ્વરૂપમાં (G)

5 માનવ મૂડીના સ્વરૂપમાં (H)

ઉપરોક્ત સ્વરૂપો પૈકી દરેક સ્વરૂપની માં કેટલા પ્રમાણમાં થશે તેનો આધાર ત્રણ પરિબળ પર રહેલો છે.

1 અંદાજપત્ર વિષયક એક મર્યાદા

2 પસંદ કરેલી સંપત્તિનું સ્વરૂપ તેમજ તેના વૈકલ્પિક સ્વરૂપ ની કિંમત અને તેમાંથી પ્રાપ્ત થતું વળતર

3 સંપત્તિ ધરાવનાર ની અભિરુચિ અને પસંદગી

સંપત્તિના આખરી ગ્રાહકોની નાણાની માંગ

સંપત્તિના આખરી સંગ્રાહકોની નાણા માટેની માંગે નીચેના પરિબળોનું વિધેય છે

1. કુલ સંપત્તિ

અર્થાત કુલ સંપત્તિની જુદા જુદા સ્વરૂપમાં વહેંચણી કરવી કુલ સંપત્તિના અંદાજો લગભગ અશક્ય છે આવકની સંપત્તિના સ્થાને લઈ શકાય છે પરંતુ આવકમાં ઘણા બધા ફેરફારો થતા હોય છે આથી પ્રો. ફિડમેનને કાયમી આવકનો ખ્યાલ રજૂ કર્યો છે તેવો જણાવે છે કે વ્યક્તિની કાયમી આવક જણાવવા માટે ચાલુ વર્ષની તેમજ ભૂતકાળની વાપરવા યોગ્ય આવકની સરેરાશ કાઢવી જોઈએ.

2. સંપત્તિની માનવી અને બિનમાણીય સ્વરૂપમાં વહેંચણી

માનવીની કમાવાની શક્ય સંપત્તિ સંગ્રાહકોનું મહત્વનું સાધન છે કેટલીક મર્યાદામાં રહીને માનવી સંપત્તિનું બિન માનવીય સંપત્તિમાં પરિવર્તન કરી શકાય છે માનવીય સંપત્તિને બિનમાનવીય સંપત્તિમાં પરિવર્તન કરવાની જે પ્રક્રિયા છે તેને લીધે નાણાંની માંગ પણ બે પ્રકારની અસર પડે છે જે પરસ્પર વિરુદ્ધ છે.

1. જ્યારે વ્યક્તિની મોટાભાગની સંપત્તિ કમાણી કરવાની શક્તિ સ્વરૂપમાં હોય તો કટોકટીના પ્રસંગે તેને રોકડમાં રૂપાંતરિત કરવામાં ખૂબ જ મુશ્કેલી થશે જેને કારણે વ્યક્તિ વધુ રોકડ પૂરાંત રાખવાનું પસંદ કરશે જેથી નાણાની માંગ વધશે.

2. સામાન્ય રીતે માનવીય સંપત્તિ પર મળતો વળતરનો દર બિન માનવીય સંપત્તિ કરતા વધુ હોય છે જો આમ હોય તો નાણાનો સંગ્રહ કરવાથી વળતરનો જે દર જતો કરવો પડે છે તે બિન માનવીય સંબંધી માટે ઊંચો રહેવા પામે છે આથી જો નાણાંની માંગ ઘટાડવી હોય તો માનવ સંપત્તિનું પ્રમાણ ઊંચું રાખવું પડે.

3. નાણા અને અન્ય અસ્થાયામતો પરનો વર્તનનો અપેક્ષિત

નાના પર્ણ વર્તનનો દર સમાન્ય રીતે શૂન્ય પણ હોઈ શકે છે અથવા હકારાત્મક પણ હોઈ શકે છે જ્યારે બહુ સ્થિર હોય ત્યારે વળતરનો દર સામાન્ય રીતે નકારાત્મક હોઈ શકે છે જ્યારે બહુ વધતા હોય છે ત્યારે હકારાત્મક બને છે.

4 અન્ય પરિબળો

આ પરિબળોમાં નાણા દ્વારા જે સેવાઓ પ્રાપ્ત થાય છે તેને નક્કી કરતા પરિબળોનો સમાવેશ થાય છે આ પરિબળો પણ પ્રમાણ આપવું મુશ્કેલ છે તેમ છતાં તેનું વલણ જાણી શકાય છે

ઉપરોક્ત વિશ્લેષણના આધારે પ્રો. ફ્રીડમાની નાણાની માંગ નું વિધેય નીચે પ્રમાણે સમીકરણ દ્વારા રજૂ કર્યું છે

M

-----.   = f(Y;w;rm;rb;re;1; dp ; u)

P.   ---. ---

                                      p.   dt

અહીં,M= નાણા નો જથ્થો

P= ભાવ સપાટી

Y= વાસ્તવિક આવક

W= બિન માનવીય સ્વરૂપમાં સંપત્તિનું પ્રમાણ

rm= નાણા પર મળતો વળતરનો અપેક્ષિત દર

rb= બોન્ડર્સ પરનો વળતરનો દર

re= ઈક્વિટીઝ પર નો વળતર નો અપેક્ષિત દર

1.   ,. dp   = વસ્તુઓની કિંમતના ફેરફાર

----.   -----.   નો અપેક્ષિત દર

P.   dt

u= આવક સિવાયના અન્ય પરિબળો જે નાણાંની સેવાઓની ઉપયોગીતા અને અસર કરે છે.